

Första svenska fynden av växtstekeln *Pristiphora condei* (Lindqvist, 1955) (Hymenoptera: Tenthredinidae) med nya uppgifter om värdväxtpreferenser

PATRIK EK FelDT

Ekfeldt, P.: Första svenska fynden av växtstekeln *Pristiphora condei* (Lindqvist, 1955) (Hymenoptera: Tenthredinidae) med nya uppgifter om värdväxtpreferenser. [First Swedish records of the sawfly *Pristiphora condei* (Lindqvist, 1955) (Hymenoptera: Tenthredinidae) with new information on host plant preferences.] – Entomologisk Tidskrift 143 (1–2): 39–43. Björnlunda, Sweden 2022. ISSN 0013-886x.

The rare sawfly species, *Pristiphora condei* (Lindqvist, 1955) is recorded from Sweden for the first time. So far the known distribution is eastern, from Finland in the north, to Ukraine in the south. *Prunus* L. is added as a new host plant. The two findings of larvae in 2013 and 2018 are in both cases on *Prunus padus* L. A reared female in captivity however chose to oviposit on *Prunus cerasus* L. instead of *P. padus*. In Finland the favored host plant is *Sorbus aucuparia* L. (one observation on *Amelanchier spicata* (Lam.) K. Koch).

Patrik Ekfeldt, Norra Järngatan 14.C, 81139 Sandviken.
E-post: patrik.n.ekfeldt@telia.com

Tenthredinoidea är den största överfamiljen inom underordningen Symphyta (växtsteklar). Tenthredinoidea består i sin tur av 7 nutida, existerande familjer, varav 6 familjer finns representerade i den Palearktiska regionen och i Sverige; Argidae (borsthornsteklar), Blasticotomidae (ormbunkssteklar), Cimbicidae (klubbhornsteklar), Diprionidae (barrsteklar), Heptamelidae (inget svenskt namn ännu) och den största familjen Tenthredinidae (bladsteklar). För bladsteklarna kan kunskapsläget betraktas som relativt gott inom 6 av de 7 underfamiljerna. Drygt hälften av familjens svenska arter tillhör dock den besvärliga och svårutredda, sjunde underfamiljen Nematinae. För att öka kunskapen inom Nematinae pågår ett arbete sedan 2012 med stöd av Svenska artprojektet. Flera viktiga delarbeten har publicerats. 2017 kom North-Western Palaearctic species of *Pristiphora* (Prous m.fl. 2017). Där behandlas de 90 kända *Pristiphora*-arterna från området varav 73 är påträffade i Sverige. Till dessa

adderas här *Pristiphora condei* (Lindqvist, 1955) och *Prunus* L. noteras som ny värdväxt för arten.

Material och metoder

Den 5:e augusti 2013 hittades på en kvist av hägg (*Prunus padus* L.) en rödbrun växtstekellarv som förbryllade en del. Den var glänsande blank, ungefär som växtstekellarver brukar se ut efter den sista ömsningen till prepuppa, men denna var fortfarande aktivt ätande. Den samlades in för vidare uppfödning och några dagar senare försvann den ned i burens bottenstrat, för förmodad övervintring. Eftersom växtstekelsäsongen vid denna tid på året vanligtvis är i stort sett över, så var bevakningen dålig. När buren senare på hösten undersöktes inför övervintring, upptäcktes dock att denna hade kläckts och att resterna tyvärr var i så dåligt skick, att den ej längre gick att artbestämma. Det gick dock fortfarande att se, att det hade varit en lite större Nematinae med röd bakkroppsgördel. Har sedan dess sökt efter fler larver på häggarna i

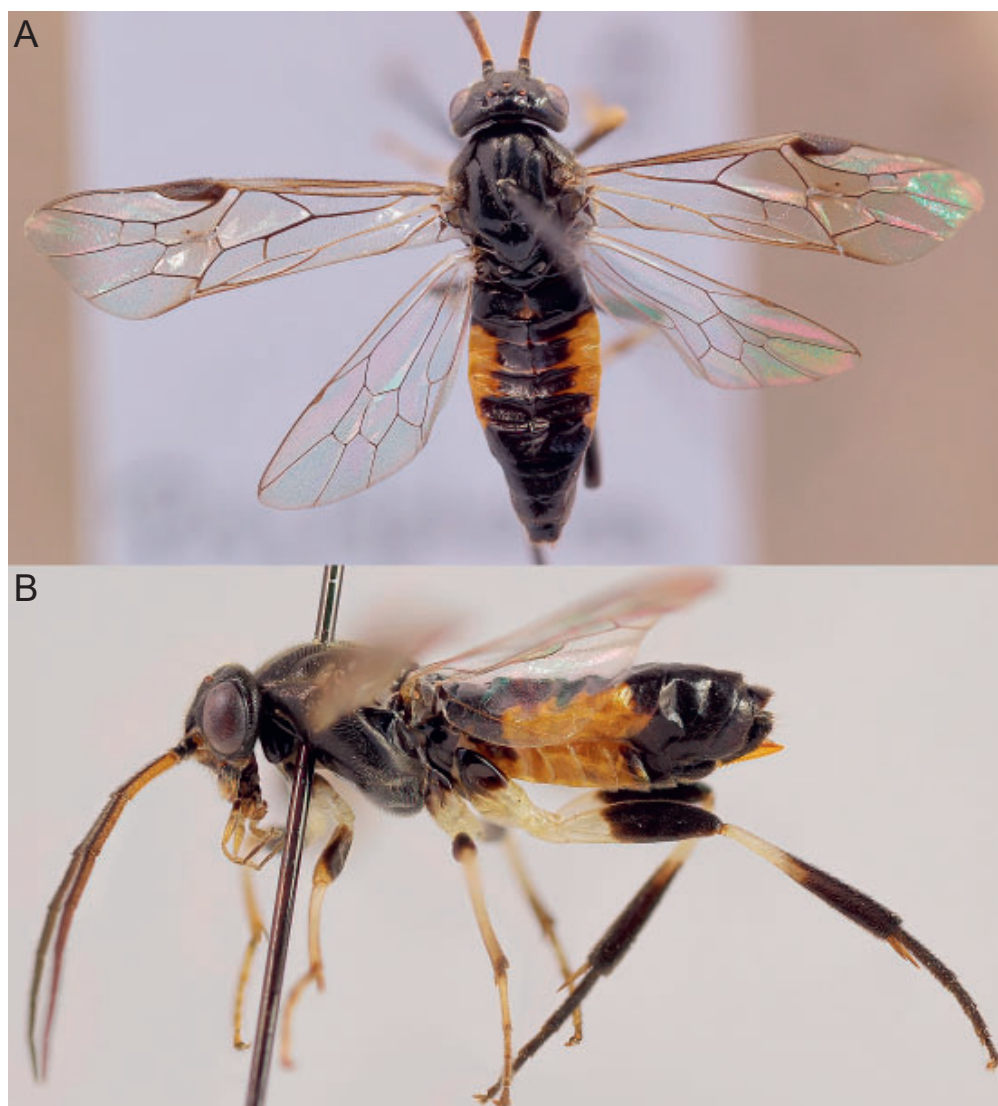

Figur 1. Fullvuxen larv av *Pristiphora condei*. Som ung är den dock gulgrön med helsvart huvud; – A) larv sedd från sidan på löv av hägg; – B) huvud av larv, sedd framifrån. Foto: Patrik Ekfeldt.

Figure 1. Last instar larva of *Pristiphora condei*. At younger age, it is yellowgreen with a black head; – A) lateral view of larva feeding on *Prunus padus*; – B) Head of larva, frontal view. Photo: Patrik Ekfeldt.

området utan resultat, tills att ett återfynd äntligen gjordes sommaren 2018, på exakt samma datum och nästan samma kvist. Ny insamling utfördes och med erfarenheten från första försöket blev resultatet nu mer användbart. Larven kröp den 8:e augusti ned i bottenstratumet för förpuppning och kläcktes sedan den 6:e september. Eftersom det blev en hona och de flesta växtsteklar villigt förökar sig partenogenetiskt, så flyttades hon till en större bur med så fräscha kvistar av hägg som årstiden tillät och som alternativ erbjöds även kvistar av surkörsbär (*Prunus cerasus* L.). Honan lade till synes samtliga ägg på surkörsbärsbladen. Inga larvkläckningar visade sig från häggbladen. Den nya generationen larver började kläckas ungefär en vecka senare och buret förvarades vid 10–18°C. Ett drygt tiotal larver togs till vara för vidare uppfödning. Larverna var extremt tröga. De satt vid bladkanten med bakkroppsändan böjd och förflyttade sig så minimalt som möjligt (Fig. 1A). De saknade alla reflexer att släppa taget vid fara. Denna tröghet försvårade också vid foderbyten. Larverna fick flyttas över manuellt till nya blad. Vid en längd på 12–13 mm var den nya generationen fullvuxen och från den 30:e september och några

dagar framåt ömsade de för sista gången och försvann ned i barkmullen, som användes som övervintringssubstrat. Buren placerades sedan frostfritt (jordkällare), men vid nära 0°C. Från mitten av april förvarades den på en vind, som sedan under sommaren, under långa perioder blir väldigt varm. Trots det kläcktes de inte förrän i slutet av juli, fr.o.m. den 26:e och något dygn framåt. Den stora majoriteten uppnådde fullbordat stadium. Samtliga blev hanar, vilket är vanligt vid jungfrufödelse hos arter som annars har könlig förökning. Dessa släpptes fria efter en enklare fotografering. Den ursprungliga honan (Fig. 2) artbestämdes sedan med litteraturens hjälp (Prous m.fl. 2017). Den kommer tills vidare att bevaras i egen samling. Bilderna av den vuxna stekeln är tagna med macro-objektivet Canon MP-E 65 mm f/2,8 1–5X och för bättre skärpedjup är de sedan, från mindre bildserier, stackade med programmet CombineZP. Fyndplatsen kan beskrivas som en del av ett småbrutet, mosaikartat kulturlandskap. Hägg som fynden är knutna till, växer rikligt längs småvägar, i och runt hagar och i kraftledningsgator. På fastigheten där fynden gjordes växer även surkörsbär slyartat förvildat.

Figur 2. Vuxen hona av *Pristiphora condei*; – A) sedd från ovan; – B) sedd från sidan. Foto: Patrik Ekfeldt.

Figure 2. *Pristiphora condei*, adult female; – A) dorsal view; – B) lateral view. Photo: Patrik Ekfeldt.

Studerat material: *Pristiphora condei* (Lindqvist, 1955). **SWEDEN: Gästrikland**, Torsåker, Hästbo, RT90 6702969, 1534992, 2013–08–05 (larv), 2018–08–05 (larv)/2018–09–06 (reared adult), 1♀, leg. & coll. P. Ekfeldt.

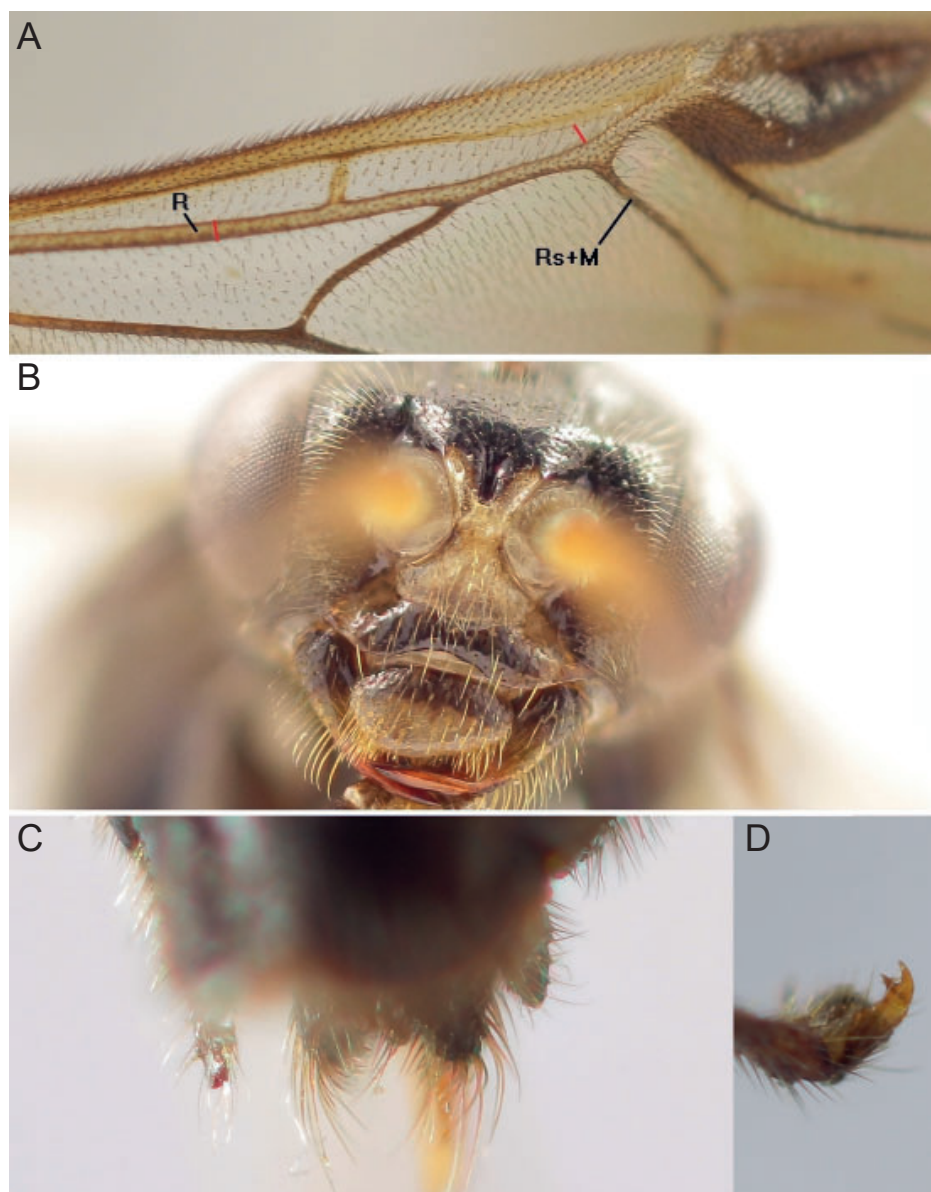
Identifiering

Utifrån Lindqvists originalbeskrivning och med förtydliganden och kompletteringar av Vikberg & Kangas (1980), kännetecknas arten enligt följande. Mellankropp svart liksom bakkroppens spets och första segment. Även tergiterna 2 och 6 övervägande svarta. Segmenten 3–5 rödaktiga med svarta fläckar på tergiternas mitt. Vikberg & Kangas hävdar att utbredningen av det röda kan variera en hel del, till att nästan försvinna.

Huvud svart, men överläpp, munsköld och området ovan munskölden (supraclypeal area) ljusa. Enligt Vikberg & Kangas kan mitten av munsköld och basen av överläppen vara mörka. Bakre lår och skenben svarta med ljusa baser. Bakhöfter ljusa med mörk bas. Bakskenbenets inre sporre mycket kraftig och når minst till första bakfotsledens mitt. Vingar klara med en brun skugga under vingmärket. Vingådror mörkbruna förutom den gulvita costalådern. Vingmärket brunsvart. Kroppslängd 6,1–8,0 mm. Vinglängd 5,9–7,6 mm. Hanen är väldigt lik honan i teckning, men mindre 5,7–6,3 mm och vinglängd 5,3–5,4 mm. Lindqvist avslutar sin beskrivning av arten med att uttrycka förvåning över att en så iögonfallande *Pristiphora*-art inte blivit upptäckt tidigare och tillägger att “med sin

betydande storlek, färgteckning och kraftiga inre bakskenbensporre, är den så gott kännetecknad, att den inte kan förväxlas med någon annan *Pristiphora*-art. Släktet *Pristiphora* kan däremot inte så enkelt och entydigt definieras, men kan oftast särskiljas, från de liknande *Nematus/Euura*, på några av följande egenskaper; Framvingens costalåder med ansvällning mot vingmärket, som gör att subcostalcellen vid Rs+M-åderns anslutning till R-ådern blir lika, eller nästan lika smal, som själva R-ådern (Fig. 3A). Munsköldens framkant rak, eller endast svagt inskuren. Det är även vanligt att sågskidan sedd från ovasidan är bred och inskuren.

Klorna kan variera i form för alla tre släktena, men ofta har de hos *Pristiphora* en subapikaltand, medan de hos *Nematus/Euura* ofta är bifida d.v.s de har två närmast liklånga spetständer (Prous m.fl. 2019). Av dessa kriterier stämmer costalribbens ansvällning (Fig. 3A) och den breda, djupt inskurna sågskidan (Fig. 3C) bra på *P. condei*, medan munsköldens tydliga inskärning (Fig. 3B) och de närmast bifida klorna (Fig. 3D) är mer okarakteristiska. Den vuxna larven är rödbrun, även om det gröna tarminnehållet lyser igenom dorsalt. Huvudet också rödbrunt med en bred, svart hjässtrimma som smalnar av framåt (Fig. 1B). Analsegmentets bakkant har en märklig

Figur 3. Egenskaper hos *Pristiphora condei*; – A) ansvällningen av costalådern i anslutning till vingmärket; – B) munskölden med för släktet ovanligt djup inskärning; – C) sågskidan sedd från ovan med djup inskärning; – D) klor bifida. Foto: Patrik Ekfeldt.

Figure 3. Characteristics for *Pristiphora condei*; – A) the swollen apex of the costal vein – B) clypeus with exceptionally deeply emarginate for a *Pristiphora*-species; – C) the emargination of sawsheath in dorsal view; – D) tarsal claws bifid. Photo: Patrik Ekfeldt.

konisk utväxt. En egenskap som är utvecklad redan på den unga larven, som annars är blekt gulgrön med svart huvud.

Släktskap och förväxlingsart

De flesta medlemmarna i släktet *Pristiphora* kan sorteras in i grupper av närstående arter, som ofta utnyttjar en gemensam familj eller släkte av värdväxter. Detta låter sig dock ej göras med *P. condei*. DNA-undersökningar (Prous m.fl. 2017) visar, att den med de data och metoder som då användes, inte kan placeras in i någon av artgrupperna utan bildar ett eget kluster. Utseendemässigt kan vissa former av den variabla *P. cincta* (Newman, 1837) vara mest lik, men den har då, i motsats till *P. condei*, området mellan munsköld och antennfästen (supraclypeal-area) mörkt och bakskenbenen är till mer än hälften ljusa. Det ljusa partierna på höfter och baklår är gulröda, istället för vita. Huvudet bakom punktögona (postocellar area) är kortare, åtminstone för honorna. För *P. cincta* är längden på det området 1,0–1,5 x diametern av ett bakre punktöga. För *P. condei* är motsvarande längd 1,5–2,5 x. (Prous m.fl. 2017). Dessutom ser larven av *P. cincta* markant annorlunda ut.

Utbredning och värdväxter/ekologi

Den kända utbredningen hittills är östlig; Finland, Estland, Lettland, Polen, Ukraina och Ryssland (Taeger m.fl. 2018). Den tycks vara sällsynt i hela sitt utbredningsområde. Från Finland finns studier av arten publicerade. Vikberg & Kangas (1980) redogör för sex fynd av larven mellan 1959–1974. Fem av dem på rönn (*Sorbus aucuparia* L.) och den sjätte på häggmispel (*Amelanchier spicata* [Lam.] K. Koch). Till det kan läggas ett ännu äldre fynd av larven på rönn från Lettland av Otto Conde, som kläckte fram den 1936, men som aldrig hann publicera beskrivningen av den nya arten, som han hade etiketterat som *Pristiphora aucupariae*. Lindqvist valde därför att istället hedra honom i artnamnet vid sin beskrivning av arten (Lindqvist 1955). Med mina redovisade fynd och experiment på *Prunus*, kan slutsatsen dras, att arten har möjlighet att föröka sig på flera olika värdväxter från underfamiljen Amygdaloideae (Rosaceae).

Diskussion

Trots att insamlade larver för Vikberg & Kangas (1980) också hann med att kläcka fram en höst-

generation, så antar författarna att arten endast har en generation i Finland. Detta eftersom vildfynd av larver och aduler endast har gjorts i juli–augusti i landet. Mina insamlade larver förvarades i en ouppvärmad del av byggnaden som följer utetemperaturer med en viss eftersläpning och med en mer utjämnad dygnsvariation. De utsattes inte för abnormt hög värme för årstiden. Finner det därför tänkbart, att arten under gynnsamma förhållanden, är kapabel till en andra höstgeneration även i naturen, åtminstone i den södra delen av artens utbredningsområde. Vanligtvis brukar det inte gå, att med höjda temperaturförhållanden stressa fram en andra generation av en art, som är genetiskt programmerad att bara ha en per säsong. Livscykeln förefaller därmed ovanlig och lite märklig, då höjda temperaturfaktorer inte förmår att forcera fram en tidigare kläckning av den första generationen, men att arten sedan, trots den sena flygningen, nästan oundvikligen försöker sig på en sen höstgeneration, åtminstone i fångenskap.

Tack

Tack till Hege Vårdal för omfattande och oumbärliga förbättringsförslag av manuset och till Emma Wahlberg för många tips och stort tålamod. Tack också till en andra anonym granskare som bidragit med bland annat korrektare formuleringar.

Litteratur

- Lindqvist, E. 1955. Über einige *Pristiphora*-Arten aus Fennoskandien (Hym., Tenthredinidae). – Notulae Entomologicae 35: 35–50.
- Prous, M., Kramp, K., Vikberg, V. & Liston, A. 2017. North-Western Palaearctic species of *Pristiphora* (Hymenoptera, Tenthredinidae). – Journal of Hymenoptera Research 59: 1–190.
- Prous, M., Liston, A., Kramp, K., Savina, H., Vårdal, H. & Taeger, A. 2019. The West Palaearctic genera of Nematinae (Hymenoptera, Tenthredinidae). – ZooKeys 875: 63–127.
- Taeger, A., Liston, A.D., Prous, M., Groll, E.K., Gehroldt, T. & Blank S.M. 2018. ECatSym. Electronic World Catalog of Symphyta (Insecta, Hymenoptera). <https://www.sdei.de/ecatsym/ecatsym.php> (hämtad 2021–06–01).
- Vikberg, V. & Kangas, J.K. 1980. Notes on the taxonomy and biology of *Pristiphora condei* Lindqvist (Hymenoptera, Tenthredinidae). – Notulae Entomologicae 60: 165–169.